

**Knowledge
for Climate**

Handleiding Opties voor Regionale Adaptatiestrategieën in veenweidegebieden

Cees Kwakernaak, Jos T.A. Verhoeven en Fokke de Jong

Eindrapport van project HSOV3.1

Hotspot Ondiepe wateren en Veenweidegebieden

November 2013

KvK rapportnummer: KvK-110/2013

ISBN: 978-94-90070-77-9

KNW
Knowledge for
Nature and Water

Auteurs:

Cees Kwakernaak en Fokke de Jong,
Alterra Research Instituut, Wageningen

Jos T.A. Verhoeven,
KNWater, Amersfoort

ceesc.kwakernaak@wur.nl

jtaverhoeven@knwater.nl

fokke.dejong@wur.nl

Dit onderzoeksproject (projectnummer HSOV3.1; Manual for Options for Regional Adaptation Strategies in peat meadow areas including shallow waters) is uitgevoerd in het kader van het Nationaal Onderzoekprogramma Kennis voor Klimaat (www.kennisvoorklimaat.nl). Dit onderzoeksprogramma wordt medegefinancierd door het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Inhoud

SUMMARY	6
1. Ontwikkeling en opbouw van de website	7
2. Eindsymposium	9
BIJLAGE:	
Brochure Klimaat effecten in veenweiden – Hoe speel je daarop in?	

Summary

The Dutch National Programme Knowledge for Climate wants to develop options for regional adaptation strategies (ORAS) in each hotspot. This project aimed at producing a manual for regional adaptation strategies in the Hotspot Shallow waters and peat meadow areas, using all knowledge and information built up in the Knowledge for Climate program and other relevant research. Because of utility and possibilities for updating, this document has been produced as a web manual (website www.veenweidegebieden-oras.nl).

The provinces and water boards are regarded as the main target groups for consulting the manual. In order to make a tailor-made web manual for policy makers, a draft has been tested by several representatives of the target groups. Based on the comments, the final web manual has been produced. The website contains all relevant published information of the past 10 years on impact of climate change on peat meadows in the Netherlands, and possible measures to mitigate this impact.

In order to facilitate a stepwise approach to decisions on regional adaptation strategies, the website has been structured with four main entries:

1. Characteristics of peat meadow areas
2. Impact of climate change
3. Adaptation measures
4. Options for Regional Adaptation Strategies

An originally planned test workshop with administrator officials of the provinces and water boards proved to be impossible. Therefore, instead of this workshop, a symposium has been organized to introduce and launch the website and to complete the hotspot HSOV. This symposium has been finished by a debate between administrator officials of the Province of Friesland and the Water boards of Amstel Gooi & Vecht and The Stichtse Rijnlanden. This debate concerned the role of knowledge in decision making on climate proof regional development. The symposium has been attended by more than 50 persons, mainly employed at water boards and provinces.

1. Ontwikkeling en opbouw van de website

Het Nationaal Onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat heeft de opdracht om aan het eind van de looptijd opties voor regionale adaptatiestrategieën (ORAS) voor alle acht hotspots op te leveren. Aan het eind van het programma dient voor elke hotspot een document beschikbaar te zijn, dat regionale overheden kunnen gebruiken om hun klimaatadaptatiebeleid regio-specifiek verder vorm te geven en uit te werken. Dit document dient te zijn gebaseerd op het onderzoek dat binnen Kennis voor Klimaat is uitgevoerd en ander relevant onderzoek. Deze rapportage doet verslag van de ontwikkeling van een document, waarin kennis ontsloten wordt voor het maken van keuzes voor opties voor regionale adaptatiestrategieën in de Hotspot Ondiepe wateren en Veenweiden (HSOV).

Het project HSOV3.1 is op 1 september 2012 van start gegaan en is afgerond met een eindsymposium, gehouden op 20 november 2013 in Amersfoort. Doel van het project was om verschillende opties voor regionale adaptatiestrategieën te beschrijven, die gericht zijn op het reduceren van effecten van klimaatverandering in laagveengebieden in Nederland. De grote hoeveelheid kennis die o.a. in de Hotspot HSOV is ontwikkeld over klimaateffecten en maatregelen in veenweidegebieden, diende vertaald te worden in een handleiding voor klimaatadaptatie bij het maken van beleidskeuzes in waterbeheer en ruimtegebruik.

Allereerst zijn gesprekken gevoerd met beleidsambtenaren die betrokken zijn bij veenweidebeleid bij provincies en waterschappen in Noord- en Zuid-Holland, Utrecht, Friesland en Groningen. Daarbij is een beeld ontstaan van de gebruikerswensen, dat heeft geleid tot de gekozen structuur van de website in vier rubrieken: Karakteristieken van veenweidegebieden, Klimaateffecten, Adaptatiemaatregelen en Opties voor Regionale Adaptatiestrategieën. Daarmee werd het mogelijk om stapsgewijs een aantal op de veenweidenregio toegesneden adaptatiestrategieën samen te stellen. Ook werd tijdens deze rondgang langs provincies en waterschappen duidelijk dat de aanvankelijk voorgestelde vorm van een handboek niet aansluit bij de behoefte, noch bij de nieuwe kantoorinrichting van veel instanties. Derhalve is, in overleg met de Programmaraad van Kennis voor Klimaat, gekozen voor een digitale handleiding in de vorm van een website. De webversie van het Praktijkboek Ruimte voor Klimaat heeft gefungeerd als voorbeeld voor de ontsluitingsstructuur van de website.

Vervolgens zijn de genoemde vier rubrieken van de website inhoudelijk ingevuld. De beschikbare kennis is per rubriek, onderverdeeld in subrubrieken, in beknopte en toegankelijk beschreven vorm samengevat door KNWater (Jos T.A. Verhoeven) en Alterra (Cees Kwakernaak). In de tekst zijn links aangebracht naar bijbehorende achtergronddocumenten, die alle als pdf file kunnen worden gedownload. De website bevat alle relevante kennis en informatie die de afgelopen tien jaar op schrift is gezet. Meer dan 100 publicaties in de vorm van boeken, rapporten, wetenschappelijke artikelen, workshopverslagen en fact sheets zijn opgenomen in de website. Met de zoekfunctie kan alle informatie over een onderwerp, zowel op de website zelf als in de literatuurdocumenten, eenvoudig worden opgezocht.

In de rubriek *Veenweidegebieden in Nederland* is kennis opgenomen over kenmerkende eigenschappen van en belangrijke fysieke en ruimtelijke verschillen daarin binnen de

veenweidegebieden. De rubriek *Klimaat effecten in veenweiden* bevat een beschrijving van resultaten van onderzoek (uit Kennis voor Klimaat en andere programma's, zoals Waarheen met het Veen uit Bsik Leven met Water) naar effecten van klimaatverandering op de veenoxidatie en daarmee op de maaiveld daling en de CO₂-emissie, op de waterhuishouding en op de waterkwaliteit. Rubriek 3 bevat informatie over *Adaptatiemaatregelen* in het waterbeheer en in het ruimtegebruik c.q. de bedrijfsvoering. Een belangrijke bron van kennis en illustraties vormde hier het Inspiratieboek Veenweiden uit het KvK project HSHL02. Tenslotte wordt de kennis uit deze drie rubrieken samengebracht in rubriek 4: een serie *Opties voor Regionale Adaptatie-Strategieën*, die passen bij verschillende uitgangssituaties wat betreft fysieke eigenschappen van veenweiden (o.a. samenstelling en dikte van veenbodems), en wat betreft actueel en toekomstig ruimtegebruik en (water-gerelateerde) beleidsopgaven.

Als webmanager fungeerde Fokke de Jong (Alterra) in dit project. Onder zijn regie is de vormgeving en het ontwerp van de ICT-structuur in maart 2013 uitgevoerd door resp. het ontwerp bureau Pixelpillow te Zwolle en het ICT-bedrijf ZET-Solutions in Lelystad. Medio mei was de eerste testversie van de website gereed. Deze concept-versie is in de periode medio mei – september op inhoud, vorm en gebruikersgemak getoetst door 12 ambtelijke en 3 bestuurlijke vertegenwoordigers van waterschappen en provincies met veenweidegebieden. Op basis van de verkregen reacties kon geconstateerd worden dat de website (in de toenmalige versie) zeer positief werd beoordeeld op inhoud, vorm en gebruikersgemak, en dat deze informatiebron een belangrijk hulpmiddel kon worden voor beleidsontwikkeling en gebiedsprocessen. Vrijwel alle genoemde suggesties voor verbetering en aanvulling zijn vervolgens nog verwerkt in september – oktober 2013 tot de definitieve website. Naast een aantal verbeteringen in de navigatie en inhoudelijke toevoegingen zijn ook enkele aanvullingen in de website opgenomen. Deze betroffen met name een betere schakeling tussen adaptatiemaatregelen en –strategieën via verschillende ontwikkelingsopties. Deze zijn ontleend aan de “scenario's” uit de Toekomstvisie Friese veenweiden, die thans wordt voorbereid. Ook is een slotparagraaf toegevoegd die gewijd is aan de knelpunten bij implementatie van adaptatiemaatregelen en over enkele kansrijke initiatieven om deze knelpunten te overwinnen. Sinds oktober 2013 is de website in definitieve versie online, en wordt deze al frequent geraadpleegd.

In het projectvoorstel was een bestuurdersworkshop voorzien, waarin de (concept) website getoetst zou worden op relevantie als kennisbasis voor bestuurlijke beslissingen over klimaatbestendige inrichting van veenweidegebieden en watersystemen. Het bleek evenwel niet mogelijk om nog voor de zomer een dergelijke bijeenkomst te organiseren met voldoende bestuurders. In plaats daarvan is ervoor gekozen om de website door enkele bestuurders individueel te laten beoordelen en van commentaar te laten voorzien. Tevens is, met medewerking van het Programmabureau Kennis voor Klimaat, een eindsymposium georganiseerd op 20 november in de Observant te Amersfoort. Op dat symposium is de website formeel gelanceerd. Na een aantal beschouwingen over de uitdagingen voor veenweidegebieden en over de website en de bruikbaarheid voor de doelgroepen, is een forumdebat gehouden met bestuurders, onder leiding van Henk Smit (WING). Hieraan namen deel mw. T. Schokker (gedeputeerde provincie Friesland), dhr. W. Dulfer (heemraad AGV) en dhr. J. Kromwijk (heemraad HDSR).

Het programma alsmede het verslag van dit eindsymposium zijn als hoofdstuk 2 in deze rapportage opgenomen.

2. Eindsymposium

Op 20 november 2013 is tijdens het eindsymposium van de Hotspot Ondiepe wateren en veenweiden in Amersfoort de website www.veenweidegebieden-oras formeel gelanceerd. Bij dit symposium waren vooral potentiële gebruikers aanwezig vanuit de doelgroepen provincies, waterschappen en terreinbeherende organisaties.

2.1 Programma Eindsymposium Kennis voor Veenweidegebieden

*De Observant, Leicesterzaal, Amersfoort
20 november 2013*

13.30 uur: Welkom en toelichting op het programma, door Jos Verhoeven (Universiteit Utrecht / KNWater)

13.40 uur: Een persoonlijke visie op een duurzame toekomst voor veenweidegebieden, door Wim Dijkman (CLM)

14.00 uur: Presentatie en lancering van de website, door Cees Kwakernaak (Alterra) en Fokke de Jong (Alterra / Kennis voor Klimaat)

14.20 uur: De betekenis van de website voor de beleidspraktijk, door Erik Jansen (Veenweide Innovatiecentrum Zegveld / Programmabureau Groene Hart)

14.40 uur: Reacties uit de zaal

15.00 uur: Pauze

15.30 uur Forumdiscussie o.l.v. Henk Smit (WING) met de bestuurders:

- Mw. C. Schokker – Strampel, gedeputeerde Provincie Fryslân
- Dhr. W. Dulfer, heemraad Hoogheemraadschap AGV / Waternet
- Dhr. J. G.M. Kromwijk, heemraad Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden

16.30 uur: Afsluiting, door Jos Verhoeven (als coördinator KvK Hotspot Ondiepe meren en Veenweiden)

16.45 uur: Borrel

2.2 Verslag Eindsymposium Kennis voor Veenweidegebieden

20 november 2013, De Observant, Amersfoort.

Verslag opgemaakt door Anne Martens (Programmabureau Kennis voor Klimaat).

Ruim vijftig bestuurders, beleidsmedewerkers en onderzoekers waren aanwezig bij het Eindsymposium over Veenweidegebieden, georganiseerd door Cees Kwakernaak van Alterra - Wageningen UR, Jos Verhoeven van KNWater en de Universiteit Utrecht, en Kennis voor Klimaat.

‘Binnen 100 tot 300 jaar zal al het veen in Friesland en het Groene Hart verdwenen zijn, wanneer we geen maatregelen treffen’ vat Cees Kwakernaak de veenweideproblematiek samen. ‘Daarom hebben we een handleiding gemaakt voor bestuurders en beleidsmakers waarin opties voor regionale adaptiestrategieën vermeld staan.’ Deze strategieën zijn ontwikkeld op basis van een grote hoeveelheid wetenschappelijke kennis, aangevuld met veel gesprekken met agrariërs en beleidsmakers van waterschappen en provincies, en zijn gebundeld op www.veenweiden-oras.nl. Wim Dijkman van het Centrum voor Landbouw en Milieu hecht belang aan deze site, want hij vindt dat er tegenstrijdige doelstellingen en culturen heersen over het beheer van veenweidegebieden. ‘Terwijl een veenweidegebied eigenlijk iets zou moeten zijn van beheerders, boeren en burgers samen.’

Na de officiële lancering van de website en een toelichting op de werking ervan, was er een forumdiscussie over het belang van deze site, onder leiding van Henk Smit van WING. Tineke Schokker – Strampel (gedeputeerde bij de provincie Fryslân), Wiegert Dulfer (heemraad bij Hoogheemraadschap Amstel Gooi en Vecht), Jan Kromwijk (heemraad bij Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden) en Florrie de Pater (Kennis voor Klimaat) namen deel aan het forum.

‘De structuur van de website is heel toegankelijk. Eerst krijg je een algemeen beeld van de veenweiden problematiek, en daarna kun je de diepte induiken in een verzameling van publicaties.’ zegt Tineke Schokker-Strampel over de website. Ook Wiegert Dulfer beaamt het belang van een gedegen kennisverzameling: ‘Als bestuurder moet je weten of keuzes gemaakt zijn op basis van kennis. Veen is complexe materie, de deskundigen hebben nog niet helemaal in de vingers hoe het werkt, dus maatwerk is voor bestuurders erg belangrijk!’

Jan Kromwijk benadrukt dat hij belang hecht aan een lange termijnvisie bij bestuurders. Vaak blussen bestuurders voornamelijk brandjes op korte termijn. ‘Ik verwacht dan ook dat mijn ambtenaren betere plannen gaan maken met deze handleiding.’

‘Maar hoe kunnen bestuurders omgaan met problemen die wetenschappers op de lange termijn schetsen?’ sluit Florrie de Pater aan. ‘Een historisch voorbeeld is het Schoonwaterplan voor de stad Utrecht en de Kromme Rijn uit 1993, waarin op basis van wetenschappelijk onderzoek de gemeente en de provincie een lange termijn visie ontwikkelden, gericht op realisatie van schoon water in de Kromme Rijn en de stadsgrachten in 2040. Dat punt hielden ze steeds op de horizon en tot ze daar waren voorkwamen ze steeds ingrepen die waterkwaliteit slechter zou maken. Hiermee hielden ze hun doelstelling flexibel, adaptief en konden ze de stapjes tot hun einddoel faseren.’

Tot slot kwam er tijdens deze middag ook het punt naar voren dat het nog niet duidelijk is wat er met de site gebeurt als de financier, het onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat, niet meer bestaat vanaf januari 2015. Wie gaat deze site beheren en betalen? ‘Het zou natuurlijk mooi zijn als deze site

levend gehouden wordt met aanpassingen en met veranderde inzichten' zegt Jos Verhoeven. Dit leidde tot een discussie over wie het beheer op zich zou kunnen nemen. STOWA werd genoemd, maar ook het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) Zegveld en het Centre for Adaptation Services (CAS). Kennis voor Klimaat zal deze opties verder onderzoeken.